

ECONOMIE EN ETHIEK. PROLEGOMENA.

1. Iedere ethische visie op de economie die zich niet wil beperken tot symptoomkritiek moet het probleem van de eigendomsverhoudingen onder ogen nemen. Daarbij gaat het niet enkel om de distributie van het behaalde resultaat, maar ook om de status van de partijen en de condities waaronder het economisch proces plaats vindt. Deze zijn evident doortrokken van de heersende waardepatronen in de maatschappij.

D. Ellerman (1) gaat uit van het basisprincipe dat mensen moreel verantwoordelijk zijn voor de positieve en negatieve resultaten van hun vrij gekozen acties. Dit geldt ook voor een groep die een economische bedrijvigheid opzet. Zij dragen de verantwoordelijkheid voor hun productieve activiteit, maar anderzijds hebben zij ook het recht zich het totale resultaat toe te eigenen. Voor het gebruik van produktiemiddelen moeten zij eventueel rente betalen, maar dit doet geen afbreuk aan hun volledig zelfstandig belissingsproces over opzet, organisatie en verdeling van de resultaten van het productieproces. Dit arbeiderszelfbeheer staat in schril contrast tot de kapitalistische productieverhoudingen, waar de kapitaalverschaffers de 'stichting' van de bedrijfsactiviteit bepalen en het lopende beleid in leen geven aan managers.

De radicale visie van Ellerman gaat niet in op problemen als technische organisatie, beroepsbekwaamheden van de leden, coördinatie en stimulering van hun activiteit, onzekerheids- en allokatieproblemen, om maar enkele van de kernproblemen te noemen waarmee bijvoorbeeld de Joegoslavische economie wordt gekonfronteerd.

Ondanks de volstrekt logische morele claim van Ellermans werknemers opteren praktijkmensen dan ook veelal voor een voorzichtiger aanpak en verkiezen een of andere vorm van participatie.

Een boek dat een grondprobleem behandelt in verband met deze materie, namelijk de relatie tussen participatie en efficiëntie (2), willen we iets uitgebreider voorstellen (3). Het is exemplarisch in zijn soort. De auteur ervan was jarenlang voorzitter van de Industrial Participation Association in England. Zijn boek geldt een beetje als manifest voor de In-

ternationale Associatie voor Financiële Participatie, een vereniging waarvan de Belgische tak ook stilaan van de grond komt (4).

2. In het boek worden hoofdzakelijk de resultaten van twee onderzoeken voorgesteld. Enerzijds een enquête naar de attitudes van werknemers aangaande winstdeling en aandeelhouderschap in de eigen onderneming, en anderzijds een vergelijkend onderzoek naar de resultaten van 113 ondernemingen met een winst- of kapitaaldelend schema tegenover 301 ondernemingen zonder dergelijk schema.

Uiteraard wordt eerst kort de Britse wetgeving en het doel van dergelijke schema's belicht. Engeland behoort tot de landen waar de invoering van dergelijke schema's niet verplicht is — in tegenstelling bijvoorbeeld met het Franse project, dat nog grotendeels door De Gaulle werd geïnitieerd —, maar een wet van 1978 gaf grote fiscale stimulanzen aan dergelijke experimenten, in schril contrast met ook de Belgische wetgeving.

Het attitude-interview van 4060 werknemers uitgevoerd in 1983-1984 in 12 ondernemingen met winstdelings- of kapitaaltoekennings-schema's bevestigt de verwachtingen. In het algemeen staat de overgrote meerderheid van werknemers en managers zeer gunstig tegenover het vigerend schema. Enige twijfel over de betekenis van dit gegeven wordt wel gezaaid door de bevinding dat slechts 57 % een behoorlijke kennis van het schema postuleerden, terwijl 40 % toegaven er niet of nauwelijks over geïnformeerd te zijn (p. 25).

Boven de subjectieve mening van de begunstigde participaten uit werd dan een tweede onderzoek opgezet naar de differentiële economische en financiële resultaten van firma's met en zonder participatieschema. De uit tien sectoren geselecteerde ondernemingen, die een ruime steekproef uitmaken van de globale Britse economie, werden beoordeeld op basis van negen succescriteria. De rendabiliteit werd berekend als achtereenvolgens: a) de winst op een aandeel, al of niet rekening houdend met winstreserveringen, b) de rendabiliteit van geïnvesteerd kapitaal, en c) de winst op de omzet. Ook groeicriteria werden weerhouden als succesindicatoren: de groei van de omzet, het kapitaal en de winst. Tenslotte werd het dividend per aandeel en de totale opbrengst per aandeel (dividend plus variaties in de waarde van het aandeel) berekend. In alle gevallen blijken ondernemingen met een financieel participatieschema beter te presteren dan de ondernemingen zonder participatievoorzieningen. Deze bevindingen voor elke succesindicator voor het geheel van de bestudeerde ondernemingen, worden

in appendix 1 bevestigd voor de verschillende bedrijfssectoren.

De resultaten opgesplitst per bedrijfssector wijken niet af van de algemene conclusie.

De vraag dringt zich dan op naar het oorzakelijk verband. Zijn het wel de participatieschema's die de gunstige economische resultaten in de hand werken? In die richting wordt in het belangrijke zesde hoofdstuk gepleit. Hier wordt echter enkel een aannemelijk logisch schema opgebouwd. Deze overwegingen worden niet door rechtstreeks economisch onderzoek onderbouwd. In feite blijft dus de vraag open of de betere 'performance' van de participatiegerichte ondernemingen wel degelijk te danken is aan hun financiële participatiegedrag. De aannemelijke verdediging van de stelling berust op volgende argumentatie. Ondernemingen met participatieschema's aanzien hun werknemers als vol. Zij laten enerzijds een grotere identificatie van de werknemers met de doelen van de firma toe en verhogen anderzijds het bewustzijn bij managers en werkgevers dat de werknemers hun dierbaarste middelen (en meer) zijn. Samenwerking en harmonie binnen de onderneming worden bevorderd. De directe financiële binding door winst- of aandelenparticipatie verhoogt ook rechtstreeks de stimulans bij de werknemers om de eigen prestatie op te drijven. Het gunstige ondernemingsklimaat heft dan het prestatieniveau van de participatievriendelijke onderneming boven dit van haar onwillig zusterje uit.

Als normatieve conclusie voegt de auteur er nog aan toe dat de onderneming in zijn boekhouding dan ook transparanter moet worden ten opzichte van de werknemers en in het algemeen een open ondernemingsstijl moet ontwikkelen. Van de staat worden fiskale stimulansen verwacht ten gunste van participatieschema's die de globale efficiëntie van de economie verhogen.

Het boek sluit met een aantal raadgevingen voor ondernemingen die participatieschema's willen invoeren.

3. Ook na dit boek blijven uiteraard een grote reeks vragen open. In de eerste plaats kan men zich blijven afvragen of het niet juist de bedrijven met gunstige financiële resultaten zijn die zich dergelijke financiële participatieschema's kunnen veroorloven. Het oorzakelijk verband wordt dan omgekeerd of op zijn minst gedegradeerd tot een synergische werking van variabelen. Principiële vragen blijven ook naar het oorzakelijk verband tussen de prestatie van één of een groep medewerkers en de resultaten van de onderneming, die toch sterk marktgebonden blijven. In de socialistische markteconomie van Joegoslavië

heeft men deze individuele resultatenrekening tot in het absurde willen beheersen en dit heeft geleid tot een bureaucratisering die het mogelijk stimulerend effect binnen de onderneming geheel neutraliseerde.

Waarnemers blijven ook sceptisch over het verband tussen financiële en reële participatie in het bedrijf.

Voor alles wordt hier een harmoniemodel voorgesteld, waarbij het lot van de werknemers en hun bedrijven volledig geïdentificeerd wordt. Ook binnen een kapitalistische filosofie dreigt nog het probleem van bevoordeligde bedrijfseilanden, die maatschappelijke problemen als werkloosheid links laten liggen. Daarom wordt door sommigen (niet expliciet in het boek van BELL) gepleit voor regionale of nationale aandeelhoudersfondsen, zoals zij ook onder druk van de vakbonden in de Scandinavische landen werden opgezet.

Prioritair blijft de keuze voor de integratie van de werknemers, of de beperking tot controle zonder verantwoordelijkheid voor de werking van het systeem, een alternatief gereflecteerd in de klassieke opstelling van de grote vakbonden.

Tenslotte kan de ecologist zich de vraag stellen of participatie op bedrijfsvlak de doelen van de onderneming dichter bij zijn verzuchtingen kan brengen.

Voetnoten

(1) ELLERMAN, D. 'Capitalism and Workers' selfmanagement' in G. Hunnius, G.D. Garson and J. Case (eds.), *Workers' Control: A reader on labour and social change*, Random House, 1973.

(2) Een uitgebreid conceptueel kader werd ontworpen en in een vergelijkend onderzoek getoetst door een internationale research groep (IDE). De resultaten van deze studie wezen op een niet zeer uitgesproken positief verband, een conclusie verder gerelativeerd door de methodologische onzekerheden.

Zie: *Industrial Democracy in Europe*. IDE.

Oxford, Clarendon Press, 1981.

(3) BELL, D.W. and HANSON, C.G. *Profit sharing and profitability*.

London, Kogan Page, 1987.

(4) International sekretariaat

D Wallace Bell, OBE

6 Limes Avenue

Horley, Surrey RH6 9DH

England

In België behoren F. Vandenbulcke (UFSAL) en HBK (met zijn schema voor aandeelhouderschap voor werknemers) tot de voortrekkers.